

Отпад од електронска и електрична опрема: Предизвици, обврски, очекувања

Метаморфозис го поздравува изготвувањето на предлог Законот за управување со електрична и електронска опрема и отпадна електрична и електронска опрема и неговото влегување во собраниска процедура. Предлог-законот е усогласен со европските директиви и од предложениот текстот јасно произлегува намерата на предлагачот значително да придонесе кон зачувување на животната средина во Република Македонија.

Предлог-законот ги вклучува клучните потреби за раководење со отпадот од електричната и електронска опрема, но сепак сметаме дека во одредени членови потребни се неопходни измени, коишто ќе го олеснат понатамошното толкување и примена на законот:

- **Член 26: Цели за собирање.** Ревизијата на ЕУ Директива 2002/96/ЕЗ за ОЕЕО покажа дека ваквите фиксни цели за собирање не го адресираат проблемот на вистински начин. Голем дел од земјите членки не успеаја да ја постигнат целта, додека за други тој воопшто не беше предизвик. Затоа предлогот за ревизија на директивата е целите за собирање да бидат процент од опремата која е пуштена на пазарот и тоа 65% од просечната количина на електронска и електрична опрема пуштена на пазарот во претходните 2 години. Истражувањата покажуваат дека домаќинствата, како и компаниите, имаат големи количества на отпадна опрема, поради што оваа цел може брзо да биде достигната. Доколку целта за собирање биде определена со процент од опремата пуштена на пазарот, ќе може да се осигури дека овој отпад се собира и третира во соодветни количини.
- **Член 41: Економски инструменти.** Поради се помалиот буџет на Министерството за животна средина и просторно планирање, би сакале да посочиме на економските инструменти кои се планираат со Законот за управување со електрична и електронска опрема и отпадна електрична и електронска опрема. Сметаме дека средствата собрани од надоместоците за пуштање на опрема на пазар, треба да бидат на посебна сметка, со цел во целост да бидат користени за потребите на Министерството за животна средина и просторно планирање. Постојаната закана за животната средина од развитокот на општеството и комплексноста на справувањето со електронска и електрична опрема бара внимателно искористување на сите достапни ресурси и затоа препорачуваме сите средства собрани да се искористат за развивање на механизам кој успешно ќе го спроведе законот.
- **Член 43: Програма за управување со отпадна опрема.** Програмата за управување со отпадна опрема е добар механизам за преглед на целокупниот циклус на раководење со отпадната опрема, но периодот од 5 години може да биде предолг период за отпад чии количини се зголемуваат најбрзо во целиот свет. За овој член предложуваме програмата да се ревидира секоја година при изготвување на годишна програма за финансирање (Член 44).

Што е е-отпад?

Е-отпад е општ термин, кој се користи за да се опише стара, дотраена или отфрлена електроника која содржи електрични делови. Во себе содржи голем дел на отпадна опрема, и тоа не само оние поврзани со електричната мрежа, туку и производи напојувани со батерии, ветерна или со соларна енергија. Тука се вклучени повеќе работи, почнувајќи од домашна бела техника, како што се фрижидерите и тостерите, до ИКТ опрема од типот на лаптопи и смарт телефони, потрошувачки добра, како телевизори и МПЗ-плеери, до алатки од типот на електрични дупчалки и машини за шиење.

Законот за управување со електрична и електронска опрема и отпадна електрична и електронска опрема ќе ги уредува барањата за заштита на животната средина кои треба да ги исполнат правните и физичките лица кои произведуваат и пуштаат на пазарот електрична и електронска опрема, ограничувањето на упо-требата на одредени опасни супстанции во производството на електрична и електронска опрема, начинот на собирање, третман, преработка и отстранување на отпадната електрична и електронска опрема.

ФАКТИ

- Моментално, секој Европеец генерира приближно 17 до 20 килограми е-отпад годишно.
- 1 тон мобилни телефони може да содржи 3.5 килограми сребро и 130 килограми бакар.
- Повеќе злато може да се одвои од тон стари компјутери, отколку од 17 тони руда злато.
- CRT телевизорите содржат од 2 до 4 килограми олово, кое може да ги загади почвата и водата ако се фрли на депонија. Оловото може да предизвика оштетување на мозокот и на нервниот систем.

Балканска мрежа за застапување при управување со е-отпад (BEWMAN) е двегодишен проект инициран и воден од Фондацијата Метаморфозис и кофинансиран од Европската Унија преку ИПА со цел придонесување кон подобрување на законската и институционалната рамка за правилно управување со е-отпадот во Македонија, Србија, Хрватска и Бугарија, во согласност со релевантните ЕУ директиви и стандарди.

www.e-otpad.mk

- **Член 45: Јавен конкурс.** Доделувањето на средствата од програмата за управување со отпадна опрема преку јавен конкурс е вистинскиот начин. Сепак би сакале да истакнеме дека во комисијата за доделување на средствата, поради транспарентност на целиот процес, сметаме дека треба да има претставник од граѓанскиот сектор, кој ќе ги застапува интересите на граѓаните и општеството. Како претставник од граѓанскиот сектор може да биде член од Националната мрежа за застапување при управување со е-отпад, која за сега има 13 членки и има поддршка од повеќето еколошки организации во Македонија.
- **Едноставен начин за отстранување на отпадната опрема од домаќинствата.** Моментално предлог законот предвидува еден собирен центар на 30 000 жители (Член 25) и можност за бесплатно оставање на отпадната опрема кај трговците од кои купуваат нова опрема (Член 32). Според направените истражувања, македонските граѓани сметаат дека наједноставен начин за ослободување на отпадната опрема е: Отпадот да се донира, да се земе од домот (44%), Да се остави на улица, до контејнер (28%), Да се остави на пункт во општината (15%), да се даде/продаде на продавач на половна стока (13%). Овие бројки покажуваат дека дел од граѓаните го претпочитаат системот кој сега е предложен во законот, но дел сметаат дека треба да постои решение/пункт за добирање поблиску до нивните домови.
- **Контролирање на неформалните собирачи и вклучување во системот.** Законот не ја предвидува можноста за вклучување во системот на неформалните собирачи на отпадна опрема. Истражувањата покажуваат дека до сега македонските домаќинства во голем дел (25%) се ослободуваат од отпадната опрема давајќи/продавајќи ја на неформални собирачи. Со вклучување на овие ентитети би се олеснила процедурата за отстранување на отпадната опрема од домаќинствата.

Активности за владата

Владата има голема улога во развивањето на политиките и во регулирањето на навиките, со цел да се поттикнат добри практики поврзани со електрониката и со е-отпадот. Поради тоа, мора да се спроведат следниве препораки:

- **Не го пуштајте е-отпадот внатре, ниту надвор.** Неопходни се забрани за увоз и извоз на е-отпад, со цел да се заштитат заедниците и животната средина во земјите без безбедна инфраструктура за управување со е-отпад.
- **Не дозволувајте е-отпадот да оди во депонии.** Е-отпадот во депонии, или отстранет на друга локација, не само што е смртоносен, туку е и пропуштена можност. Токсичните материи во е-отпадот може да ги загадат почвата, водата и воздухот, а кога електрониката не се употребува повторно и не се рециклира, се губат значајни ресурси.
- **Да се донесе правна рамка за одговорност на производителот, да се поттикне екодизајнот** за да им се овозможи на изработувачите на електроника да се префрлат од токсичен, неефикасен дизајн на таков што ќе биде безбеден за луѓето и планетата.
- **Спроведување на законите.** Безбеден и праведен систем за е-отпад е тој каде што сите чинители ги следат правилата и нема „бесплатно возење“, нелегален извоз или лош третман. За ова потребни се мониторинг и спроведување со строги казни за оние што го прекршуваат законот. Тука спаѓаат парични казни, но и казни затвор за посериозни прекршоци против заедницата и животната средина. Владата мора да обезбеди доволно ресурси за телата одговорни за ефективен мониторинг и контролирање на системот.